

Питання 5. Освітні традиції Європи періоду Середньовіччя.

Середньовічна університетська освіта розвивалася під впливом формування університетів Західної Європи. В X–XI ст. існували різні типи шкіл: приватні, світські та релігійні. Їх розвиток залежав від конкретних вчителів, магістрів, які інколи виступали організаторами шкільництва, розробляли теоретичні й практичні начала в окремих європейських державах. Винятковим явищем у розвитку університетської освіти стали університети Болоньї та Парижа.

Вважають, що найстарішим університетом Європи був Болонський*, дата заснування якого невідома. Швидше за все він виник на основі приватної правничої школи м. Болонья, яка діяла у другій половині XI ст.

Першопричиною існування цих шкіл, мабуть, було зростання міст у Північній Італії та попит на фахівців "писемного права". Успіхи правничої школи були такі вражаючі, що імператор Фрідріх Барбароса в 1155 р. взяв болонських студентів під особисту опіку. Ще до 1180 р. болонські школи відрізнялися від приватних шкіл, які відкривали приватні вчителі і росли, як гриби після дощу. Приватні вчителі отримували гонорар від своїх учнів, як платню за навчання.

Поряд із Болоньєю виникають конкуруючі школи, такі як у м. Модена. Міська комуна стає більш самодостатньою, активізує свою діяльність на підкоренні школи своєму впливу і контролю. Студенти намагаються захистити свої корпоративні права, об'єднуються у нації (земляцтва). Є інформація, що у 1191 р. у Болоньї була ломбрадорська нація. Корпорація болонських студентів (сколярів) не була однорідною. У першій половині XIII ст. студенти гуртуються в "університети", які очолюють обрані ними ректори. Склалася класична болонська система двох університетів – університету цитромонтанів (тих, хто прийшов до університету із Італії) і університету ультрамонтанів (тих, хто прийшов із-за Альп) на зразок чинних на той час земляцтв або націй. Об'єднання студентів в університети було важливою запорукою захисту своєї незалежності та способу життя. Викладачі, на протигагу ректорам, присягнули комуні не залишати місто й не відкривати університетів в інших містах.

Комуна Болоньї запропонувала студентам устави 1211, 1216–1217 рр., посилила свій контроль над університетом. Студенти здобули підтримку й збоку папи, який оголосив себе захисником "студентських вільностей". Місто визнало незалежність університетів, надавало сприятливі умови для проживання, харчування, отримання кредитів, судового захисту студентам. Студентські університети наймали викладачів, укладали однорічний контракт, в яких визначалися розміри гонорарів, визначалася черговість читання окремих книг із *Corpus iuris civilis* або ж із *Corpus iuris canonici*. Так, у 1481–1482 р.р. ректором Болонського університету працював виходець із Дрогобича, вихованець Краківського університету, український вчений, доктор філософії і медицини Юрій Дрогобич (Котермак). Тут він викладав медицину, філософію та астрономію. З 1487 р. – професор Краківського

університету. Як вважає Жак Верже, це стабілізувало університети як суспільні інститути. Збільшується кількість іноземних студентів із Німеччини, Франції, Англії, Українських земель.

Паризький університет виник одночасно з Болонським, але мав свої особливості. Формувався він на основі церковних шкіл міста, які існували ще наприкінці XI ст., домінуючою серед них була школа кафедрального собору Нотр-Дам та приватних шкіл, створених окремими вчителями. Вони розпочинаючи з 1150 р., отримувати ліцензію на право навчання у канцлера Нотр-Дамського собору. Школа Нотр-Дамського собору спеціалізувалася на вивченні теології, у другій половині XII ст. її очолювали відомі вчені, серед яких були Петро Ломбардський, Петро Коместор і Петро Хантер. Власне вони склали навчальні посібники з основ теологічних знань. Приватні школи надавали більш різнобічні знання, зокрема там читали курси діалектики, граматики, права, знання з галузі медицини.

Наприкінці XII ст. школи в Європі переживали розквіт: збільшувалася кількість учнів, які прибували з різних країн (Англії, Німеччини, Італії), підготовка спеціалістів із прибуткових і престижних спеціальностей (права), філософських аристотелевих текстів тощо. Однак молоді магістри висловлювали протести проти запровадження певних обмежень і встановлення влади над ними. Студенти розв'язували не тільки складні матеріальні проблеми (житло, харчування, суспільний порядок), а й інституціонального та інтелектуального плану. Цим змінам передувало відкриття університетів. Спочатку виникають так звані цехові, автономні об'єднання, у тому числі "вільних мистецтв" із власними статутами, бажанням звільнитися від опіки канцлера Нотр-Дамського собору. У свою чергу церковна влада разом з діючими викладачами, зокрема магістрами теології, усвідомила доцільність використання сталих програм навчання, вимогливих іспитів, шкідливого впливу створення нових стихійних шкіл, анархії у класифікації дисциплін.

У розв'язання проблеми створення університетів, зокрема паризького, втрутилася світська влада – французький король і церковна – папи. Понтифіки у 1215 і 1231 рр. надали університету статuti, сподіваючись у майбутньому зберегти за ним наглядові права над навчанням студентів, створити новий інститут, який би в майбутньому захищав і пропагував ортодоксальну віру Христову, громадське суспільство від ересі. Отці церкви, заборонивши цивільне право в Парижі за богохульний його зміст, добилися включення до складу університету теологічних школи різних орденів (1220 р.), не звертаючи уваги на різницю між жебручими монахами і світськими магістрами (1250–1256 рр.). У результаті дебатів між ними і завершилося формування Паризького університету, його структур, які проіснували до кінця Середніх віків (створення чотирьох націй, 1240 р.; інституту ректорів, які обиралися із магістрів мистецтв (1240 р.); вищих факультетів із своїми статутами (1260 р.) тощо.

Паризький університет – університет магістрів, тобто федерація шкіл, в яких магістри мали особисту владу над своїми учнями в межах окремої школи, за допомогою рад і виборних посадових осіб, з колективним керівництвом усіма студентами, які дотримуються загальних правил, складанням іспитів.

За середньовіччя університети виникали спонтанно або організовано (рішення цивільної або церковної влади). Перший варіант передбачав наявність групи студентів і магістрів, які залишили свій рідний університет у результаті якогось конфлікту з місцевою владою. Як правило, вони переселялися до іншого міста, де виникав новий університет. Правда, інколи, коли конфлікт вичерпувався, студенти й магістри поверталися до свого колишнього університету. Але, якщо у тому місті, де з'явився новий університет, створювалися належні умови, університет залишався там. Так трапилося між 1209 і 1214 р. у випадку з Кембріджським університетом, коли студенти і частина магістрів, протестуючи проти покарання студентів Оксфордського університету владою виокремилася із нього. Так трапилося і в стінах Паризького університету у 1229–1231 рр., коли королівськими сержантами було вбито кількох його студентів. Тоді частина студентів і магістрів перебралися в Орлеан і Анже, де й заснували школи. У 1222 р. виник конфлікт між болонською комуною та імператором, що завершився "ізходом" студентів Болонського університету до м. Падуї, де було створено новий університет. У Північній Італії у XIII ст. в різних містах інтенсивно виникають університети. Не всі вони витримали перевірку часом. Деякі з них швидко зникали, залишивши по собі тільки пам'ять (університет Віченци виник між 1204 і 1209 р., Реджіо-Емілії – 1188 р., Верцеллі – у результаті міграції студентів із Падуї – між 1228 і 1244 рр.; Сієни – 1246–1252 рр.).

Університети в Італії іноді створювалися завдяки примхам королів, коли їм хотілося продемонструвати церкві зверхність королівської влади. Так, Фрідріх II відкрив у 1224 р. університет в Неаполі, з метою підготовки юристів (правників). Король, перебуваючи в перманентній опозиції до папи римського, заснував університет, не чекаючи отримання папської булли. Це був перший подібний випадок. А Тулузький університет виник як центр підготовки теологічних фахівців у 1229 р. Заснування Тулузького університету було однією з умов миру, нав'язаного графу Раймунд VII після Альбігойських війн, а новий університет повинен був насаджувати на єретичному Півдні правовірний католицизм. Серед засновників університету був гонитель альбігойців єпископ Фолькет Марсельський. Проте цей університет зумів утвердитися тільки тоді, коли замість випуску теологів розпочали готувати юристів, які потребувалися у Південній Франції. На Піренеях університети виникають під тиском влади та її контролем. Уже у 1208 р. король Кастилії Альфонс VIII запроваджує оплату праці вчителів кафедральної школи Валенсії, де готувалися фахівці вільних мистецтв та теології. Взимку 1218–1219 рр. Альфонс IX із Леона відкрив університет у Саламанці. Університет у Лісабоні був відкритий і признаний королем

Португалії Денисом та представниками деяких церковних організацій у 1288 р.

Наприкінці XIII ст. в Європі вже існувало 15 чи 16 університетів. Їх мала кількість не завадила стати важливими центрами тогочасної культури й науки. У деяких із них навчалося по кілька тисяч студентів, представників різних регіонів материка. Середньовічні університети мали періоди розквіту та занепаду. Університети Парижа, Болоньї, Монпельє, Оксфорду, Падуї, Саламанки, Кембриджу залишалися найбільшими центрами освіти й науки Європи, а невеликі університети відігравали важливу роль в суспільному розвитку власних регіонів.

Наприкінці середньовіччя кількість університетів значно зросла, особливо у XIV і XV ст.ст. Деякі дослідники вважають, що тоді вони перебували в занепаді, але за період з 1300 по 1370 р. було створено 19 нових університетів, зокрема у Леріді (1300 р.), Авіньйоні та Римі (1303 р.), Перуджі (1308 р.).